

Благополучието на учениците в VII клас

Основни резултати

Количествено изследване

Март-Април 2018

I. Методика на извадката

- Планираната извадка от ученици в VII клас обхваща 100 училища с общо 172 паралелки, в които към началото на учебната 2017-2018 г. се обучават 3 470 ученика
- Подборът на училищата е извършен след предварително групиране на универсума по
  - ✓ административна област
  - ✓ тип населено място (столица, областен център, малък град, село)
  - ✓ среден успех от НВО по български език и математика за седмокласници от 2017 г., като във всяка група по случаен начин е подбрано училище измежду онези, в които броят им е 15+ ученика
- Разпределението на попадналите в извадката 100 училища по среден успех от двата предмета в НВО, сравнено с това от универсума е

	извадка	обща съвкупност*
✓ до 20 точки	17%	17.8%
✓ 20.01-30 точки	20%	26.5%
✓ 30.01-40 точки	23%	24.6%
✓ 40.01-50 точки	22%	17.7%
✓ 50.01-60 точки	17%	7.9%
✓ 60.01+ точки	10%	5.5%

* Данните за 2017 г. са от 1769 училища

II. Метод за набиране на информация и анализ

- При изследването бе използван методът на пряката груповата анкета, приложена към всяка една паралелка от училищата, попаднали в извадката
- Психо-диагностичната част от въпросника - измерителите на емоциите и удовлетвореността, психичното и социално благополучие на учениците бе разработен от гл.ас. д-р Анна Александрова-Караманова. Тя обработи и анализира и резултатите от трите компонента (в този текст те са представени в резюмиран вид)

Частта за обща удовлетвореност на учениците от училището е разработена от Живко Георгиев

- За анализ на взаимовръзките, тяхната сила и обяснителна мощ са използвани корелационен, факторен, регресионен и детерминационен анализ
- Преди същинското проучване вариантът за въпросник бе тестван сред седмокласници в четири училища извън основната извадка

Получени бяха 150 анкетни карти

След обработката на информацията от тях бяха коригирани някои формулировки и скали

III. Терен

- Теренната работа бе реализирана през месец април 2018 г. при съблюдаване на всички стандарти за работа с деца
- От терена се върнаха напълно или частично попълнени 3094 анкетни карти. От тях 71 не бяха използвани при обработката поради:
  - ✓ съществени непълноти в отговорите
  - ✓ несериозно отношение при попълването им
- Ефективната извадка е 3023 случая
- Според наличната информация, към момента на проучването в изследваните училища по списък би трябвало да има 3 385 седмокласника. Това означава, че постигнатият **response rate** (процент отговорили) е от порядъка на **89.3%**
- Основни причини за недостигане до всички са:
  - ✓ липса на попълнени декларации за информирано съгласие от родителите
  - ✓ несъгласие на родителите
  - ✓ отсъствие на ученика в деня на провеждането на изследването
  - ✓ организационни (в три паралелки не бяха раздали декларациите за информирано съгласие)

IV. Представителност на информацията

- Максималната статистическа грешка на национално равнище за анализ е от порядъка на $\Delta \pm 1.8\%$ за 50% дял
- По отношение на 95% от изследваните училища извадката е практически изчерпателна за седмокласниците

Защо е важно да мерим и благополучието, а не само оценките

- Оценките са несъвършен, но най-добрият от измислените досега измерители на знанията и когнитивните умения, усвоени в процеса на учене

А външното оценяване регистрира по възможно най-обективния начин образователните постижения на децата и училищата

- **Но училището не е само образователна институция. То е и среда, в която децата се социализират, придобиват социална компетентност, формират се като личности и граждани на обществото**

Децата и юношите в училище не са просто и само ученици - преди това те са човешки същества в решаващ етап от своята биография - етап, на който се формира онзи комплекс от социални, психични, интелектуални и волеви характеристики, с които ще навлязат в стадия на социалната си зрялост

- Благополучието в училище е измерител, както на това как се чувстват учениците в него, така и на степента, в която то успява да неутрализира или поне компенсират растящите социални неравенства, неблагоприятията в семейната среда, проблемите със здравето, с увреждания и т.н.
- Измерването на благополучието е начин да оценим постиженията на училищата в това направление, които не са нито по-лесно постижими, нито по-малко значими, отколкото постиженията в учебната сфера. Но, за съжаление, са незабелязвани и дори незабележими

Защо е важно да мерим и благополучието, а не само оценките

- Предложеният **Индекс** е опит да направим невидимото видимо и да развием обществената чувствителност към темата за благополучието и удовлетвореността на децата в училище
Този индекс, в съчетание с оценките/ постиженията от НВО представлява една неедномерна, цялостна, холистична картина както за училището, така и за учениците
- Тя е резултат на убеждението ни, че в контекста на училището ключовите актьори са не просто учители и ученици, а човешки същества
- Важен е погледът към децата и юношите като ученици, но също толкова важен е и погледът към учениците като към човешки същества
- В тази светлина едва ли може да се опонира сериозно на убеждението, че най-близко до съвременния идеал за училище е онова, което в най-висока степен постига образователните цели (знаещи, мислещи ученици) и в същото време е среда за личностно благополучие и удовлетвореност

- Личностното благополучие на учениците в VII клас е многомерно явление, от което избрахме да изследваме три компонента в контекста на училището:
  - ✓ емоции и удовлетвореност
  - ✓ психично благополучие
  - ✓ социално благополучие

1. Емоции и удовлетвореност

- По-голямата част от седмокласниците (63.9%) се самоопределят в позитивната част на скалата за удовлетвореност от живота си в училище. 36.1% са недовлетворени
- Балансът между удовлетвореността от живота им извън училище и този в училище разграничи три категории ученици
  - (A) По-удовлетворени от живота си в училище, отколкото този извън него - 18.7%
  - (B) По равно удовлетворени - 21.9%
  - (C) По-удовлетворени от живота си извън, отколкото в училище - 59.4%
- Тип (A) срещахме най-вече
  - ✓ сред юноши от етническите малцинства (турско, ромско)

- ✓ със сравнително нисък социално-икономически статус
- ✓ живеещи в малки градове и села
- Характерно за тях е, че
  - ✓ имат добри отношения със съучениците си
  - ✓ отличават се с ниска изпитна тревожност
  - ✓ за тях позитивните емоции в училище преобладават над негативните
  - ✓ във висока степен са удовлетворени от съученици, учители, условия в училище
- На другия полюс Тип **(С)** - по-удовлетворени извън училище, отколкото обратното, откриваме деца
  - ✓ от български етнически произход
  - ✓ с по-висок от средния социално-икономически статус
  - ✓ живеещи и учещи в по-големи градове (където средата и степента на урбанизация предполага силна алтернатива на училището)
  - ✓ по-често подлагани на тормоз в училище
  - ✓ имащи по-високи претенции към учители, училищна среда
  - ✓ с висок дял на негативни емоции в училище (резултат от стрес, конкуренция, чувствителност към социалното неравенство)

★ **Емоционален баланс** (между позитивните и негативните емоции в училището)

- По този показател изследваните ученици се групират както следва
  - ✓ при 12.8% от изследваните юноши негативните емоции преобладават над позитивните
  - ✓ при 2% има еднакъв дял положителни и отрицателни емоции
  - ✓ при 85.2% преобладават позитивните емоции
- Тези с негативен баланс най-често са
  - ✓ от семейства с нисък социален статус, непълни или многочленни такива
  - ✓ със слаб или среден успех
  - ✓ с нисък здравен статус или обучителни трудности
  - ✓ с висока изпитна тревожност
  - ✓ в лоши отношения със съучениците си
  - ✓ имат усещане за несправедливо отношение от страна на учителите

2. **Психично благополучие**

- Инструментариумът/ тестът за измерване на психичното благополучие се основава на теорията на Каръл Риф, която разглежда психичното благополучие от гледна точка на позитивното психично функциониране и включва шест базисни измерения

- ✓ **автономия**
- ✓ **позитивни отношения**
- ✓ **овладяване на средата**
- ✓ **себеприемане**
- ✓ **личностен растеж**
- ✓ **цел в живота**
- За целта на изследването той е адаптиран така, че конструираните въпроси да бъдат чувствителни към контекста на юношите-седмокласници, техния ежедневен опит и преживявания в училищната среда
- Високите стойности по шестте измерения на **психичното благополучие** означават
  - ✓ **позитивни отношения** - когато седмокласникът има близки, приятелски отношения, изпълнени с доверие и взаимност със съучениците си
  - ✓ **автономия** - има независимо мнение, ръководи се от собствени убеждения и стандарти, без да се влияе от мнението и поведението на съучениците си
  - ✓ **себеприемане** - приема себе си такъв, какъвто е

- ✓ **овладяване на средата** - справя се добре с изискванията, които му поставя училищната среда (училищни задължения, трудности, разпределяне на времето)
- ✓ **цел в живота** - има цели и планове за бъдещето и училището е част от тяхното реализиране
- ✓ **личностен растеж** - за него прекараните в училище години са били такива на личностен растеж и развитие (натрупал е опит, знания за себе си и света, усъвършенствал се е и е израснал като личност)
- В шестстепенната скала, варираща от **'(1) - Крайно отрицателна оценка'** до **'(6) - Максимално позитивна оценка'**, средните стойности сред изследваната съвкупност по шестте измерения като цяло са в позитивната част на скалата
  - ✓ **Цел в живота** - 4.71
  - ✓ **Себеприемане** - 4.66
  - ✓ **Личностен растеж** - 4.53
  - ✓ **Автономия** - 4.44
  - ✓ **Позитивни отношения** - 4.42
  - ✓ **Овладяване на средата** - 4.23

- В създадената за целите на индекса скала за **Психично благополучие** (варираща от 0 до 20 т.)
  - ✓ под 8 т. (по-скоро негативна оценка) имат - 6.2% от децата
  - ✓ средна, равна на психичното благополучие (9, 10, 11 т.) - 16.8%
  - ✓ висока (над 12 т.) - 77%
- От шестте фактора тези с най-голям дял на негативни стойности на психичното благополучие са
  - ✓ **овладяването на средата** - 25.5% от учениците попадат в негативния сектор на скалата
  - ✓ по фактора **позитивни отношения със съучениците** - 22.4%
- Психичното благополучие зависи (доказва го и подробният анализ, направен от гл. ас. д-р Анна Александрова-Караманова) от множество фактори, в т.ч.
  - ✓ **външни на училището** (социален статус, семейна среда, етническа принадлежност)
  - ✓ **личностни, присъщи на юношите** - като здравен статус, специални образователни нужди, степен на овладяване на българския език, изпитна тревожност
  - ✓ **фактори от училищната среда**
- Тъй като училището е в състояние да влияе основно върху последните, можем да посочим онези, от които в най-голяма степен зависи психичното благополучие на учениците

- Изследването идентифицира като такива
  - ✓ обща удовлетвореност от училището
  - ✓ повече позитивни и по-малко негативни емоции
  - ✓ приятелски настроени, компетентни и справедливи учители, умеещи да подхождат индивидуално към всеки
  - ✓ по-малко агресия и тормоз в училищната среда
  - ✓ разнообразие от извънкласни активности
  - ✓ възможности за изява на таланти, лидерски умения
  - ✓ участие във вземането на решения, допитвания, инициативи в мащаба на училището
- **Има позитивна взаимна корелация (взаимовръзка) между психичното благополучие, ориентацията към учението и академичния успех. Децата, които са с високи показатели по психично благополучие при равни други условия имат по-висок успех и обратно**
- Това, което може да блокира тази взаимна връзка е
  - ✓ високата изпитна тревожност
  - ✓ некомпетентни или пристрастни/ несправедливи в отношенията си с учениците учители
  - ✓ училищна среда, в която няма ясни правила, прогнозируемост, справедливост

- ✓ децата са лишени от възможността да развият и покажат талантите си, респ. да получат възможността да 'блеснат', да постигнат успех, да трупат позитивни емоции, самочувствие, самоувереност

3. Социално благополучие

- Въпросите за измерване на социалното благополучие се основават върху теорията на Кори Лий Кейс, която разглежда **социалното благополучие** като позитивно функциониране на човека в обществото и включва пет базисни измерения:
  - ✓ **интегрираност в обществото/ училището**
  - ✓ **приемане на обществото/ училището**
  - ✓ **принос към обществото/ училището**
  - ✓ **развитие на обществото/ училището**
  - ✓ **социална кохерентност**
- Специално за целите на настоящото изследване е конструиран въпросник, по тези индикатори, адаптиран към контекста на ежедневието на юношите от VII клас в училищната среда

- Първичната информация се събира чрез скала, варираща от '(1) - **Напълно несъгласен**' до '(6) - **Напълно съгласен**'
- Стойностите, клонящи към максималната стойност (6) означават, че седмокласникът
  - ✓ се чувства част от своя клас, общността на съучениците и училището (**интегрираност в обществото**)
  - ✓ вярва в добрите качества на съучениците си; смята, че може да се разчита и да им се вярва (**приемане на обществото**)
  - ✓ убеден е, че има какво да допринесе за училището и вярва, че с усилията си допринася за цялото училище (**принос към обществото**)
  - ✓ смята, че неговото училище се развива в положителна посока и става все по-добро място за учениците (**развитие на обществото**)
  - ✓ разбира по какви правила функционира животът в училище, за него те са ясни, непротиворечиви (**социална кохерентност**)
- Средните аритметични оценки по тези пет измерения за изследваната съвкупност от ученици са
  - ✓ **Интегрираност в обществото/ училището** - 4.26

✓	Приемане на обществото/ училището	- 3.74
✓	Принос към обществото/ училището	- 3.81
✓	Развитие на обществото/ училището	- 4.31
✓	Социална кохерентност	-4.68

- По всичките пет измерения средните оценки са в позитивния сектор на скалата (теоретичната средна е 3.5)
- Върху индивидуалното равнище на социално благополучие най-позитивно въздействие имат **социалната кохерентност, развитие на обществото и интегрираност в обществото**
- По-скоро го понижават стойностите по измеренията **принос към обществото и приемане на обществото**, т.е. голяма част от седмокласниците
  - ✓ не вярват в достатъчна степен в добронамереността, безкористността на своите съученици
  - ✓ в своя досегашен опит не са успели да повярват, че могат с нещо да допринесат за училището като цяло, да се почувстват значими за него
- В композираната за целите на индекса интегрална скала по петте измерения на социалното благополучие, варираща от 0 до 20 точки
  - ✓ с негативна стойност за социално благополучие (0÷8 т.) са - 17.3% от изследваните ученици

- ✓ средна (нито негативна, нито позитивна (9, 10, 11 т.) - 20.7%
- ✓ с високи стойности на социално благополучие (над 12 т.) - 62.0%
- Сравнително високите стойности на социално благополучие като цяло показват, че училището като система (поне сред седмокласниците)
  - ✓ поставя ясни и непротиворечиви правила и изисквания за организацията и регулацията на живота в училище, които са разбираеми за учениците, като по този начин ги социализира в модела на баланса между права и задължения на човека в обществото
  - ✓ стреми се все повече да подобрява училищната среда и да предоставя все по-добри възможности за академично, личностно и социално развитие на учениците
  - ✓ стреми се да интегрира всички ученици и да изгради у тях чувство на принадлежност към една училищна общност, да ги накара да се почувстват приети, желани и значими в нея
- Зад средните оценки обаче се открояват и сериозни проблеми
  - ✓ 19.8% от децата са под или наравно със средната стойност на скалата за социална кохерентност (т.е. смятат, че в тяхното училище правилата не са ясни, противоречиви са или изобщо ги няма)
  - ✓ 29.1% не са убедени, че училището им се развива, при това в позитивна посока

- ✓ 29.2% не просто не се чувстват интегрирани в общността и училищната среда, а по-скоро изключени
- ✓ **43.1% не са усетили собствения си принос или значимост за училището**
- ✓ **44.7% (близо половината) дават оценки в негативния сектор на скалата за приемане на обществото, т.е. опитът в училище не им е дал основание да повярват в добронамереността, безкористността, надеждността на съучениците им**

4. Интегрално личностно благополучие в училище

- В интегралната скала за личностно благополучие (интегрираща в себе си индивидуалните стойности на учениците в скалите за емоции и удовлетвореност, психично и социално благополучие), варираща между 0 и 60 точки, където теоретичната средна граница между негативните и позитивните значения е 30 точки (**средната аритметична стойност за изследваната съвкупност от 3023 седмокласници е 39.29**)
  - ✓ учениците с изразено негативен резултат за **личностно благополучие** (до 24 т.) са **11.6%**
  - ✓ със средно равнище на благополучие (25-36 т.) са **21.8%**
  - ✓ с високо равнище на личностно благополучие - **66.6%**

- Изследването свидетелства недвусмислено, че между трите измерения на благополучието - **емоции и удовлетвореност, психично и социално благополучие** има твърде високи равнища на корелация/ синергия, но детерминационният анализ показва, че интегралното личностно благополучие на изследваните седмокласници в различна степен е детерминирано (обусловено) от тях
- Ако приемем за 100% техния детерминационен/ обяснителен принос към личностното благополучие, то за всяка една той е
  - ✓ **социално благополучие** - 42%
  - ✓ **психично благополучие** - 33%
  - ✓ **емоции и удовлетвореност** - 25%
- Това означава, че ако искаме да повлияем на цялостното благополучие на децата, на най-чувствителен ефект можем да разчитаме, ако повлияем върху факторите, повишаващи социалното благополучие. А поради силната корелация на социалното благополучие с психичното и емоционалното, то със сигурност ще има позитивен ефект и върху тях

II. Обща удовлетвореност на учениците от училището, в което учат

- **Обобщеният индекс за удовлетвореност се формира като средна аритметична от средната оценка по три компонента**
  - ✓ **удовлетвореност от съучениците (8 индикатора)**
  - ✓ **удовлетвореност от учителите (17 индикатора)**
  - ✓ **удовлетвореност от училищната среда (14 индикатора),** в т.ч. условия за спорт, състояние на учебните стаи, достъп до компютърна зала, възможности за изява на таланти, допитвания и участие във вземането на решения, достъп на деца с физически увреждания, възможности за здравословно хранене и др.

- **Общата удовлетвореност на учениците от училището в скала, варираща от 0 до 40 точки откроява следните групи**
  - ✓ в една или друга степен удовлетворени - 40.0%
  - ✓ на границата между удовлетворени и недовлетворени - 36.6%
  - ✓ недовлетворени - 22.7%
  - ✓ неидентифицирани - 0.7%

- **Открояват се няколко зависимости**

II. Обща удовлетвореност на учениците от училището, в което учат

- ★ **Общото равнище на удовлетвореност е обратно пропорционално на големината и степента на урбанизираност на населеното място. Средната оценка варира от:**
  - ✓ Столица - 3.92
  - ✓ Областен център - 4.12
  - ✓ Малък град - 4.30
  - ✓ Село - 4.39
- ★ **При равни други обстоятелства по-високият успех и общото равнище на удовлетвореност са с позитивни корелации**
  - ✓ От тези с успех до 3.50 много удовлетворени от училището са - 34%
  - ✓ Успех Добър (3.50-4.49) - 39%
  - ✓ Успех Много добър (4.50-5.49) - 40%
  - ✓ Успех Отличен (5.50-6.00) - 45%
- Чрез т.нар. **детерминационен анализ** можем да оценим обяснителната сила на всеки един от тези три фактора спрямо общия индекс
- Изводите са следните

II. Обща удовлетвореност на учениците от училището, в което учат

- ✓ 40% от вариациите в стойностите на индекса за обща удовлетвореност се обясняват с вариациите в стойностите на удовлетвореност от учителите (т.е. удовлетвореността от учителите има най-голяма тежест в обобщения индекс за удовлетвореност)
- ✓ 38% от удовлетвореността от училищната среда
- ✓ 22% от удовлетвореността от съучениците и взаимоотношенията с тях
- Обобщената информация от трите фактора показва следното
- Високо равнище на **удовлетвореност от съучениците** декларират 47.5% от изследваните
  - ✓ Ниско - 14.6%
  - ✓ Останалите се групират около средното равнище на удовлетвореност - 37.9%
- **Удовлетвореността от учителите е**
  - ✓ Висока - 63.2%
  - ✓ Средна - 24.9%
  - ✓ Ниска - 11.9%
- **От училищната среда**
  - ✓ Висока - 60.7%
  - ✓ Средна - 26.9%
  - ✓ Ниска - 12.4%

II. Обща удовлетвореност на учениците от училището, в което учат

Някои зависимости

Удовлетвореност от съучениците

- От индикаторите, които имат най-значим принос за по-висока **удовлетвореност от съучениците** се открояват
  - ✓ **Имам добри приятели в училище** споделено от - 72%
  - ✓ **Съучениците ми приемат моя външен вид такъв, какъвто е** - 59%
  - ✓ **Момчета и момичета се разбират добре помежду си** - 52%
- В обратна посока (намаляват средното равнище на удовлетвореност от съучениците)
  - ✓ **Деца, които се справят по-трудно с учебния материал са тормозени и обиждани** - 45%
  - ✓ **В училище има напрежение между различни групи** - 36%
  - ✓ **Класът ни не е задружен** - 33%
  - ✓ **В класа ни има деца, които са обект на шегички и подигравки** - 30%

Удовлетвореност от учителите

- Индикаторите с най-позитивен принос върху **удовлетвореността от учителите** са
  - ✓ **Учителите в моето училище се отнасят с уважение и приемат децата с увреждания** - 70%

II. Обща удовлетвореност на учениците от училището, в което учат

- ✓ *Ако по време на час някой има проблем да разбере нещо, учителят ще му помогне* - 62%
- ✓ *Разбирам кога съм свършил добра работа в часа* - 62%
- ✓ *Учителите оценяват усилията, които полагам, дори да не съм отличник* - 60%
- ✓ *Освен учебния материал, учителите споделят с нас знанията си за живота, обществото, професиите* - 58%
- **В обратна, негативна посока действат индикаторите**
  - ✓ *Учителите в моето училище имат любимци сред децата* - 49%
  - ✓ *Учителите не се интересуват как се чувствам в училище* - 23%
- Училищна среда**
  - **Индикаторите, които имат най-значим принос към повишаване на **удовлетвореността** от този фактор са следните**
    - ✓ *В училище имам достъп до оборудвана компютърна зала* - 70%
    - ✓ *В училище мога да спортувам в спортен салон* - 67%
    - ✓ *През студените месеци в училище е топло и уютно* - 64%
    - ✓ *В училище имам възможност да участвам в конкурси, олимпиади и състезания, които ме интересуват* - 62%

II. Обща удовлетвореност на учениците от училището, в което учат

- По-чувствително отрицателно въздействие върху удовлетвореността от училищната среда имат
    - ✓ **Не участвам в извънкласни форми и спортни занимания в училище след часовете** - 31%
    - ✓ **В училище не се организират екскурзии, излети, лагери** - 29%
    - ✓ **В училище не се предлагат възможности за здравословно хранене** - 27%
    - ✓ **Тоалетните в училище не са безопасни** - 26%
  - Още няколко щриха, които проясняват удовлетвореността от училището (отговорите са групирани в две категории - **позитивни** и **негативни**). Допълващи ги до 100% са оценките от типа **ниито/ ниито (3 и 4)**
	(+)	(-)
(1) Като цяло съм доволен от училището ми по отношение на обучението ми	56.5%	12.1%
(2) Чувствам се в безопасност в района на училището	55.8%	16.3%
(3) Като цяло съм доволен от училището по отношение на социалния ми живот	52.3%	14.4%
(4) В училище има условия да развивам интересите си и това, което правя добре	53.5%	16.0%
(5) В училище се чувствам добре	46.1%	17.3%
(6) Очаквам с нетърпение да отида на училище	30.4%	36.0%

III. Връзка между личностното благополучие и удовлетвореността от училището

- На пръв поглед би трябвало да очакваме, че общата удовлетвореност на учениците от училището изцяло се обуславя от личностното им благополучие в него
- **Корелацията между двете е наистина висока - $r=0.721$. Но внимателният анализ показва, че личностното благополучие обяснява 52% от вариациите в удовлетвореността от училището**

Този процент нараства до 65% при децата в училища от малките селища, **но пък в големите градове и столицата спада до 45%**

Как да си обясним това?

- В изследването на удовлетвореността от училището и неговите основни елементи - съученици, учители, среда и условия, децата са поставени в ситуация не на **самодиагностика** (както е при изследването на благополучието в различните му измерения), а на **оценяващи**
- Удовлетвореността е тяхната **оценка** за различните аспекти от училищния живот и училището като цяло
- При тази оценка благополучието е водещо, но се намесват и други фактори

Тема на друго изследване е да установи кои са тези други фактори, които също влияят върху удовлетвореността, но и в нашето проучване има индикации за някои от тях

III. Връзка между личностното благополучие и удовлетвореността от училището

- Такива са
  - ✓ оценки и мнения, изказани от т.нар. **значими други** (родители, приятели, връстници от други училища)
  - ✓ разлика между очакванията (представите) за това какво трябва и не трябва да представлява **идеалното училище** и съотнесената с тях реалност
  - ✓ сравнението с други познати училища (това несъмнено е фактор там, където децата има с какво да сравняват)
  - ✓ социалният престиж/ имидж, репутация на училището, в което учат
  - ✓ най сетне, наблюдаваното разминаване между изградения за пред външна публика имидж на училището и реалността, видяна отвътре
- **Всички тези фактори особено отчетливо въздействат върху равнището на удовлетвореност на седмокласниците от т.нар. 'елитни' училища в големите градове. С може би сериозна добавка от тийнейджърския максимализъм и критицизъм**
В малките селища, където училището е в неконкурентна среда, то и сравнението е невъзможно, и удовлетвореността изцяло е детерминирана от благополучието

III. Връзка между личностното благополучие и удовлетвореността от училището

- Всички тези външни за училището фактори и обстоятелства слабо влияят върху емоциите и психичното благополучие, но оказват значимо въздействие върху социалното благополучие на децата

Неслучайно от трите измерения на благополучието то е в най-висока корелация с общата удовлетвореност от училището - $r=0.876$

IV. Индекс на благополучието и удовлетвореността

- Този интегрален индекс е композиран така, че да варира между 0 и 100 точки (за да бъде конвертируем с точковата оценка от НВО) и се базира на 4 компонента
  - ✓ **Емоции и удовлетвореност** на децата (вариращ между 0 и 20 точки)
  - ✓ **Психично благополучие** (от 0 до 20 точки)
  - ✓ **Социално благополучие** (от 0 до 20 точки)(от тези 3 компонента, измерени чрез три различни теста **сумарно всяко дете набира между 0 и 60 т**)
  - ✓ **Обща удовлетвореност от училището** (съученици, учители, училищна среда), с равна тежест на всеки от трите компонента ($0 \div 13.3$) и **обща стойност между 0 и 40 точки**
- **Интегрираният индивидуален индекс на благополучието и удовлетвореността достига своята максимална стойност 100 точки, когато детето в максимална степен се радва на психоемоционално и социално благополучие в училище и е удовлетворено напълно от взаимоотношенията си със съучениците, учителите и условията в училището**
- **Средно-аритметичният индекс на благополучието за изследваните 3023 деца в 100-те случайно подбрани училища е 64.75, т.е. над границата от 50 точки, която разделя тази скала на негативен и позитивен сегмент**

IV. Индекс на благополучието и удовлетвореността

- Съвкупността се диференцира по следния начин, деца с:
  - ✓ **ниско благополучие, в една или друга степен (под 50 т.)** са - 18.9%
  - ✓ **умерено благополучие (51-60 т.)** - 19.5%
  - ✓ **средно благополучие (61-70 т.)** - 22.2%
  - ✓ **високо благополучие (71-80 т.)** - 22.1%
  - ✓ **много високо благополучие (Над 80 т.)** - 17.3%
- От изследваните измерения на благополучието и удовлетвореността *(да погледнем Таблица 1 на стр. 46)* най-много въпроси поставят
  - ✓ **социалното благополучие**, следвано от
  - ✓ **общата удовлетвореност от училището и**
  - ✓ **емоциите и удовлетвореността**
- Най-добри са обобщените оценки за **психично благополучие** на децата (при все, че има училища, в които именно този показател е с критични стойности)
- От изследваните 100 училища
  - ✓ по показателя **емоции и удовлетвореност** 4 училища са в зоната на негативните стойности

V. Равнище на личностно благополучие и удовлетвореност и учебни постижения

- ✓ по показателя **психично благополучие** - 2 училища
- ✓ по показателя **социално благополучие** - 16 училища, от които 5 в гр. София
- ✓ по показателя **обща удовлетвореност** - 5 училища
- При което
  - ✓ 2 училища - по 3 показателя едновременно
  - ✓ 6 училища са в негативната зона на скалите по 2 от тези 4 показателя
  - ✓ 7 - по 1 (обикновено социално благополучие)

- Как равнището на благополучие/ удовлетвореност се отразява върху нагласите на децата към ученето, а и на техните постижения (т.нар. успех - измерен чрез класическите показатели на среден академичен успех или резултата от НВО)
- В изследването има един индикатор **'Доколко си съгласен(а) или несъгласен(а) с твърдението: Да учиш в училище е важно, за да успееш в живота?'** със скала на отговорите, варираща от **'(1) - Напълно несъгласен'** до **'(6) - Напълно съгласен'**
- Какъв е средният брой точки в индекса за благополучие и удовлетвореност (вариращи от 0 до 100) за отговорилите по различните начини деца?

✓ (1) Напълно несъгласен	- 44.49 т.
✓ (2) По-скоро несъгласен	- 47.69 т.
✓ (3)	- 51.74 т.
✓ (4)	- 56.32 т.
✓ (5) По-скоро съгласен	- 62.55 т.
✓ (6) Напълно съгласен	- 71.39 т.
- Отчетлива зависимост, която измерена чрез корелация е - $r=0.531$

- **Безспорно между личностното благополучие и осъзнаваната важност на ученето има позитивна корелация**
- **А има ли връзка между благополучието и ориентацията към по-високи постижения в ученето?**
- При аналогичния въпрос *'Доколко си съгласен(а) или несъгласен(а) с твърдението: За мен е важно да завърша VII клас с висок успех?'* със скала на отговорите, варираща от *'(1) - Напълно несъгласен'* до *'(6) - Напълно съгласен'* средният брой точки е
  - ✓ (1) Напълно несъгласен - 46.79 т. от индекса за личностно благополучие
  - ✓ (2) По-скоро несъгласен - 54.60 т.
  - ✓ (3) - 54.93 т.
  - ✓ (4) - 58.12 т.
  - ✓ (5) По-скоро съгласен - 63.49 т.
  - ✓ (6) Напълно съгласен - 68.79 т.
- Наблюдаваме същата позитивна корелация в размер на $r=0.351$ (по слаба, но статистически значима)
- А каква е връзката между академичния успех и средното равнище на благополучие?
  - ✓ Слаб (2) - 53.56 т. от индекса за личностно благополучие
  - ✓ Среден (около 3) - 60.35 т.

- ✓ Добър (3.50-4.49) - 63.92 т.
- ✓ Много добър (4.50-5.49) - 65.59 т.
- ✓ Отличен (Над 5.50) - 68.35 т.

- Тази позитивна взаимовръзка между благополучие и успех откриваме както в училища с високи постижения по НВО, така и при тези със средни и ниски
- Корелацията между Индекса на благополучието/ удовлетвореността и средния индивидуален успех на учениците в трите категории училища
  - ✓ ученици от училища с под 30 т. от НВО - $r=0.204$
  - ✓ ученици от училища с между 30 и 50 т. - $r=0.200$
  - ✓ ученици от училища с над 50 т. - $r=0.231$
- Т.е., независимо от рейтинга на училището по НВО, благополучието е в позитивна връзка с успеха им
- Но когато пренесем същия анализ от индивидуален към такъв на равнище училища настъпва обрат в зависимостта - има тенденция колкото по-високи са резултатите от НВО, толкова по-ниски са стойностите на училищния Индекс на благополучието и удовлетвореност
- Ако групираме училищата по усреднения им резултат от НВО за VII клас, то средният брой точки по Индекса за благополучие на изследваните деца в тези училища е

Резултати НВО

✓ под 20 т.	- 66.22
✓ 20.01-30 т.	- 68.33
✓ 31.01-40 т.	- 66.67
✓ 40.01-50 т.	- 63.23
✓ 50.01-60 т.	- 62.82
✓ Над 60 т.	- 59.90

Точки от Индекса за удовлетвореност на равнище училища

Корелацията между двете се оказва отрицателна ($r=-0.132$), не много силна, но индикативна

- Тя ни казва, че Индексът на благополучие и удовлетвореност на децата в училищата с най-ниски резултати от НВО е по-висок от тази в най-успешните по НВО елитни училища
- Когато направим интегриран индекс, измерващ постиженията на училищата по двата показателя - благополучие/ удовлетвореност на седмокласниците и резултатите от НВО и подредим 100-те училища по този интегриран показател - да го наречем **Индекс на успешното училище (ИУУ)** се вижда, че в челото се оказват училища, еднакво успешни и по двата показателя

- От изследваните от нас училища те са

	ИУУ	Индекс на благополучие	Среден резултат НВО 2017-2018
Училище D₁	78.76	66.87	90.58
Училище D₂	68.79	60.59	76.88
Училище D₄	68.43	71.46	65.46
Училище D₃	67.03	60.90	73.14
А последни в тази класация са училища, при които проблемни са и двете измерения			
Училище X₅	38.86	60.90	16.75
Училище X₄	37.63	62.96	12.63
Училище X₃	37.32	62.56	12.15
Училище X₂	34.44	54.48	15.63
Училище X₁	34.20	49.13	19.13

- Като цяло проведената диагностика на благополучието и връзката му с учебния процес ни изправя пред няколко ситуации, които предизвикват въпроси

Случай (А)

- Училища, които имат високи постижения по НВО, но ниски показатели по Индекса на благополучието и над 25% от седмокласниците в него са с отрицателни стойности

	ИУУ	Индекс на благополучие	Среден резултат НВО 2017-2018
Училище Z_1	65.55	53.59	77.59
Училище Z_2	60.78	55.26	66.30

- Това определено е проблем, ако не за други, то поне за децата и, навярно, техните родители. И в същото време е свидетелство, че повечето (не всички) от тези училища или подценяват благополучието, или разчитат, че високите образователни постижения автоматично ще се трансформират в благополучие и удовлетвореност на учениците
- В общия случай това се получава, но само там, където е изградена инфраструктура от форми на работа с учениците, която благоприятства трансфера на образователните успехи в субективно благосъстояние

Случай (B)

- Училището е със средни показатели по НВО и високи по Индекса на благополучието

- Например

- ✓ Училище (1) - 83.43 т. по Индекса
- ✓ Училище (2) - 77.33 т.
- ✓ Училище (3) - 81.15 т.

повишават успеха си от НВО за една година

- ✓ Училище (1) от 34.88 през 2017 на 44.13 през 2018
- ✓ Училище (2) от 39.57 на 54.08
- ✓ Училище (3) от 27.83 на 37.25

- Със сигурност принос в този рът има и доброто благополучие на децата от випуска, който ние изследваме

Ситуация (D)

- Индексът на благополучие е под средното равнище и резултатът от НВО се е влошил

- ✓ в Училище **(1)** за една година резултатът от НВО пада от 50.10 през 2017 г. на 32.09 през 2018 г. и е с негативни показатели по социално благополучие
- ✓ същият случай е и Училище **(2)**, където резултатът от НВО пада от 37.12 през 2017 г. на 26.94 през 2018 г.

Ситуация (Е)

- Благополучието е свръхвисоко, а резултатът от НВО е на много ниско ниво или рязко е паднал за една година

✓ Училище **(1)**

Индекс на благополучието	- 83.13	Резултати НВО	- 15.34 (2017 г.)
			- 19.64 (2018 г.)

✓ Училище **(2)**

Индекс на благополучието	- 87.00	Резултати НВО	- 22.42 (2017 г.)
			- 12.67 (2018 г.)

✓ Училище **(3)**

Индекс на благополучието	- 74.89	Резултати НВО	- 12.34 (2017 г.)
			- 16.35 (2018 г.)

- Изследването регистрира и другия полярен случай - има няколко училища, в които Индексът на благополучието на децата достига стойности над 80 от 100 възможни, а резултатите от НВО са под 20 точки - еквивалент на Слаб (2)
- Това са обикновено малки училища, в маргинализирани райони, които са в режим на оцеляване. Там, ако съдим по събраните данни
  - ✓ децата в мнозинството си са от ромската общност
  - ✓ в училище се чувстват по-добре, отколкото извън него
  - ✓ и емоционалното, и психичното, и социалното им благополучие са с високи стойности
  - ✓ декларират високо равнище на удовлетвореност от всички аспекти на училищната среда
  - ✓ и да имат интереси към някои предмети (а те имат такива), те не са към **математиката и българския език** (които са предмет за оценка при НВО)
  - ✓ в най-добрия случай образователните им планове стигат до средно образование
- Нямаме никакво основание да подлагаме на съмнение измереното високо равнище на тяхното лично благополучие и удовлетвореност. Очевидно и училището полага сериозни усилия те да се чувстват добре

Образователната функция обаче е на втори, дори трети план

- А и да я има, то инструментариумът на НВО, който също е ограничен, няма как да я регистрира
- Но със сигурност са постигнати някои позитивни ефекти
  - ✓ **децата ходят с желание на училище**
  - ✓ **там се чувстват добре и им е интересно**
  - ✓ **индикаторите за агресия в училище са по-добри от средното за изследваните училища**
  - ✓ **навярно отпадането и отсъствията са също под средното равнище за училища с подобен профил**

- Личностното благополучие и удовлетвореността на учениците несъмнено са едни от основните показатели за добрата работа на едно училище
- Изследването недвусмислено показва, че върху тях въздействат много външни фактори като социалната и семейната среда, личностни особености на учениците и други, които училището няма как да промени
- Но и възможностите за влияние са огромни
- Проведеното изследване върху представителна за учениците от VII клас извадка показва, че като цяло мнозинството ученици и 99% от училищата са в позитивната зона на измерителя на благополучието, който конструирахме. Но показателите им са далеч от идеала
  - ✓ **18.8% от децата (всяко пето) е с негативни показатели на личностно благополучие**
  - ✓ **тема за размисъл е, че този процент на деца с много ниско благополучие е още по-висок училища с много добри резултати по НВО**
- От самодиагностиката и оценките на седмокласниците можем да направим следните изводи
  - ✓ от компонентите на личностното благополучие на учениците най-значим принос в Индекса за личностно благополучие има **социалното благополучие**, следва **психичното** и накрая - **емоционалното**. **За беда именно показателят за социално благополучие е с най-ниски стойности и на индивидуално, и на равнище училища**

- ✓ **общата удовлетвореност от училището в най-голяма степен е обусловена от поведението и отношението на учителите; следващ по значимост фактор е училищната среда и възможностите, които тя предоставя и накрая - съучениците**
- Изследването регистрира силна синергия между отделните компоненти на благополучието и удовлетвореността от училището
- Позитивното въздействие върху **социалното благополучие** на учениците ще има най-силен ефект върху **удовлетвореността от училището**, след това върху **емоциите и психичното благополучие**
- **Друга важна зависимост, която регистрираме е, че има силна корелация между благополучието и нагласата към учене, академичния успех, образователните планове**
- Благополучието подобрява образователните постижения и обратно
- Тази тенденция обаче сработва ако училището е създадо адекватна педагогическа стратегия, условия и форми за работа с учениците. Ако ги няма, взаимовръзката между благополучие и учебни постижения се къса
- Но високите постижения в ученето не гарантират благополучие. Както и високото благополучие - успех на децата/ училището

- Учениците са и ще останат различни по своите образователни възможности. Но благополучието в училище е предпоставка те да реализират максимума на своите възможности
- Други ползи от **високото равнище на благополучие** на учениците (освен ефекта върху образователните постижения), за които откриваме свидетелства и в резултатите са:
  - ✓ то намалява риска от отпадане от училище, бягства от час, неоснователни отсъствия
  - ✓ в училища с висок индекс на благополучие се издигат бариери пред склонността към агресивни прояви и тормоз
  - ✓ децата са по-склонни да продължат образованието си до по-високо образователна степен
  - ✓ високата степен на благополучие на индивидуално и училищно равнище е добра превенция на девиантно поведение
  - ✓ намалява равнището на стрес, тревожност и рисковете за психичното здраве на учениците (а и на учителите)
  - ✓ в училищата с висок индекс на благополучие е по-пълноценна интеграцията на т.нар. **различни деца** - от етнически малцинства, в риск, с увреждания или специални образователни нужди
  - ✓ училището по-добре реализира своята социализираща функция и развива у децата социални компетентности

- **Изследването показва, че има училища, които съзнателно работят в тази посока. За съжаление някъде то е за сметка на образователната функция**
- Има и такива, които са се фокусирали изключително и само върху образователната функция и успеха **Най-благополучни са онези, които работят усилено и в двете измерения на своята мисия**
- В изследването има достатъчно индикации за успешни практики за повишаване благополучието и удовлетвореността на учениците. **Проблемът е, че няма универсално решение. И учениците, и капацитетът на училищата, и факторите на средата са различни**
- Успешната стратегия за училищата задължително предполага като своя първа стъпка диагностика и идентификация на конкретните фактори, които детерминират и проблемни ситуации, и рисковите групи, и очакванията, нуждите на децата в конкретното училище
- На разположение са много доказани методики, техники за работа с учениците, измежду които след диагностика всяко училище може да подбере адекватни за неговия случай
- **Ако едно училище си постави за цел да повиши благополучието на учениците, това е по неговите сили, в по-голяма степен от това да постигне рязък скок в резултатите от НВО. Макар че и там резултатът ще е позитивен (при условие, че не се загърби изобщо образователната работа и грижата за качеството на образователния процес)**

Приложения

- Интегралният индекс на благополучието и удовлетвореността е по-висок в малките селища (села и малки градове) и по-нисък в областните центрове и столицата

Населено място	Емоции и удовлетвореност*	Психично благополучие*	Социално благополучие*	Обща удовлетвореност**	Интегрален индекс***	% на ниско благополучие
Столица	12.2	13.3	11.4	23.4	59.0	28.3%
Областен център	13.1	14.1	12.5	24.9	64.3	19.5%
Малък град	12.9	13.9	12.8	26.4	65.7	16.9%
Село	13.4	14.5	13.6	27.2	68.1	13.2%
Средна оценка	13.0	13.9	12.6	25.5	64.8	

* max 20 точки; ** max 40 точки; *** max 100 точки

Средни показатели за благополучие и удовлетвореност vs. резултати на училищата от НВО

НВО 2017/ 2018 г.	Емоции и удовлетвореност*	Психично благополучие*	Социално благополучие*	Обща удовлетвореност**	Интегрален индекс***	% на ниско благополучие
Под 30 точки	13.4	14.3	13.7	27.7	68.7	12.5%
30÷50 точки	13.1	14.0	12.6	25.4	64.8	19.2%
Над 50 точки	12.6	13.7	11.1	24.1	62.0	25.0%
Средна оценка	13.0	13.9	12.6	25.5	64.8	

* max 20 точки; ** max 40 точки; *** max 100 точки

- Физическото и психическо насилие са част от ученическото ежедневие
- Само **24.7%** от децата никога не са били свидетели на ситуация, когато други деца са тормозени от съучениците си, а на другия полюс са онези **17.2%**, които го наблюдават всеки ден
- През последната учебна година
  - ✓ 44.5% от анкетираните са били нападнати физически поне веднъж от свой съученик (а при 4.1% това е всеки ден)
  - ✓ Приблизително същият процент (45.7%) са били заплашвани с физическо нараняване
  - ✓ 64.2% са били поне веднъж назовани с обиден прякор от съучениците си (а при 11% това се случва всеки ден)
  - ✓ 69.4% поне веднъж са чували за себе си нещо обидно, което е накарало другите да се смеят
  - ✓ 54.8% твърдят, че съученик е чупил някаква тяхна вещ
  - ✓ 25.3% са подложени на психически тормоз от свои съученици (публикувана снимка или обиден текст) в Интернет
- При близо половината, които са били физически и психически тормозени от съучениците си това се е отразило значимо на общата им удовлетвореност от училището

- При другата половина учителите и училищната среда са неутрализирали този ефект и факторът агресия не се е отразил на общата удовлетвореност

- Обработката на блока от индикатори за измерване на изпитна тревожност ни позволява да обособим 5 категории деца
    - ✓ с много високо равнище на изпитна тревожност - 14.2%
    - ✓ висока - 19.5%
    - ✓ умерено висока - 23.5%
    - ✓ ниска - 22.0%
    - ✓ много ниска - 19.1%
  - Няма ярко изразена връзка (корелация) между тревожност и успеваемост
  - Най-ниско тревожни са децата с успех до 3.50
  - Няма корелация и между равнището на изпитна тревожност и общото равнище на удовлетвореност от училището, но
    - ✓ 90% от високо удовлетворените от училището декларират **'За мен е важно да завърша VII клас с висок успех'**
    - ✓ При тези със средно равнище на удовлетвореност те са 79%
    - ✓ При ниско удовлетворените от училището - 62%,
- т.е. по-високото равнище на удовлетвореност от училището се обуславя взаимно със стремежа към висок успех**

- **Има известна връзка между удовлетвореността от училището и удовлетвореността от собствения успех в ученето**
  - ✓ 57% от напълно удовлетворените от успеха си са с високи равнища на удовлетвореност от училището
  - ✓ при донякъде удовлетворените от успеха си - 46%
  - ✓ при нито доволните/ нито недоволните - 33%
  - ✓ при недовлетворените от успеха си - 21%
- **Колкото повече децата са доволни от успеха си, толкова по-вероятно е да са с висока удовлетвореност от училището и тази зависимост е по-силна отколкото между реалния успех и удовлетвореността от училището**

- Към момента на провеждане на анкетите децата от VII клас са силно напрегнати от очакването на НВО по български език и математика
- Самооценката им за това как се справят с тези два предмета е следната

	Български език	Математика
✓ Справям се отлично и наистина съм добър	24.3%	21.6%
✓ Справям се доста добре	38.5%	30.1%
✓ Общо взето се справям	30.1%	32.1%
✓ Не се справям добре	5.8%	13.3%
✓ Без отговор	1.4%	2.8%

- Независимо от самооценката си
  - ✓ 70% заявяват **'Подготвям се допълнително по български език и математика вкъщи, за да се представя добре на НВО'**
  - ✓ 82% посочват **'Нашите учители по български език и математика ни подготвят допълнително в училище, за да се представим добре на НВО'**
  - ✓ 74.2% изповядват убеждението **'За мен е важно да се представя отлично на НВО, за да продължа обучението си в добра гимназия'**

- **Особено високи са тези стойности при онези, които се стремят не просто към продължаване на образованието, а към висше такова**
- Образователните планове след VII клас на анкетираните деца изглеждат по следния начин
  - ✓ Планирам да прекъсна и да започна работа - 2.9%
  - ✓ Планирам да завърша средно образование и да започна работа - 20.4%
  - ✓ Планирам да завърша средно и да получа висше образование - 67.7%

Социологическите изследвания по проекта са реализирани от:

Джи Кънсалтинг ЕООД

1164 София, Бизнес сграда Лакарт

бул. Джеймс Баучер 23

тел.: +359 (2) 9694375; +359 (888) 958593

e-mail: office@g-consulting.bg

Идея и концепция на изследването, възложител:

Център за приобщаващо образование

e-mail: office@cie-bg.eu

www.cie.bg

www.priobshti.se

Методология и анализ на резултатите:

Живко Георгиев

в сътрудничество с:

гл. ас. д-р Анна Александрова Караманова, сътрудник в Институт за изследване на населението и човека към БАН

Компютърен анализ и графично оформление:

Ирен Ценкова

Екип теренно проучване:

Мартина Порязова